

“SHAJARAYI TURK” ASARIDA O‘G‘UZXONNING TUG‘ILISHI VA YURISHLARI HAQIDA

Azimova Mubinabonu

Farg‘ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya

Maqola O‘g‘uzxonning tug‘ilishi, bolalikdagi mo‘jizaviy voqealar, xotin olishi va yurishlarini batafsil yoritadi. Uning Markaziy Osiyo va qo‘shni hududlarda olib borgan siyosiy va harbiy yurishlari hamda davlat boshqaruvidagi strategik qobiliyatlari haqida ma’lumot beradi. Maqola tarixiy manbalar asosida tuzilgan va O‘g‘uzxonning tarixiy shaxsiyatini aks ettiradi.

Annotation

The article highlights the birth, childhood miracles, marriage, and military campaigns of Oghuz Khan. It provides detailed information about his strategic and political capabilities in Central Asia and neighboring regions, as well as his role in governance. Based on historical sources, the article reflects Oghuz Khan’s significance as a historical figure.

Аннотация

Статья освещает рождение, детские чудеса, женитьбу и военные походы Огуз-хана. Приводится подробная информация о его стратегических и политических способностях в Центральной Азии и соседних регионах, а также о его роли в управлении государством. Статья основана на исторических источниках и отражает значение Огуз-хана как исторической личности.

Kalit so‘zlar: musulmon, sarkarda, Eron, Balx, Shom, Turon, Hindiston, Misr

Kirish

O‘g‘uzxon – Markaziy Osiyo tarixida muhim o‘rin tutgan buyuk sarkarda va davlat arbobi. U bolaligidan mo‘jizaviy belgilar bilan ajralib turib, o‘zining jasorati, strategik

qobiliyati va siyosiy donoligi bilan ajralgan. O'g'uzxon nafaqat o'z xalqi uchun, balki qo'shni hududlar uchun ham kuchli va ta'sirli sarkarda sifatida tarixda qolgan. Uning tug'ilishi, xotin olishi va yurishlari orqali Markaziy Osiyo, Hindiston, Eron, Shom va Misr hududlarida o'z siyosiy va harbiy ta'sirini o'rnatganligi tarixiy manbalar orqali tasdiqlangan. Ushbu maqola O'g'uzxon hayoti, siyosiy faoliyati va yurishlarining tarixiy ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

O'g'uzxonning tug'ilishi

O'g'uzxon, qadimgi turk-mongol xalqining buyuk sarkardasi, Qoraxonning ulug' xotinidan dunyoga kelgan. U musulmon bo'lib tug'ilgan va onasini ham shunga da'vat qilgan. U uch kungacha onasini emmagan va har kuni onasini tushiga kirib, musulmonlikni qabul qilishini, agar qabul qilmasa, uni emmasligini aytgan. Shu sababli, onasi islomni qabul qilgan va farzandi uni emgan. Keyin, ularda yana bir odat bo'lib bola 1 yoshga to'lmaguncha unga ism qo'yilmasdi. Ism qo'yilish marosimida O'g'uzxon otini o'zi tanlagan bo'lib, u "O'g'uz" deb atagan. Bu hodisa, uning kelajakdagi buyuk davlat quruvchi va sarkarda sifatidagi belgisidir. Shu tariqa, O'g'uzning shaxsiyati va kelajakdagi roli bolalikdan boshlangan.

Xotin olishi

O'g'uzxon katta yoshga yetganida, Qoraxon o'g'li O'g'uzxonga avval ukasi Ko'rxonning qizini olib beradi. O'g'uzxon unga: olamni, seni va bizni yaratgan yagona zot bor, uning oti Allohdir. Uni tan olgin, faqat Uning buyurganini qil, — deydi. Ammo qiz bu so'zlarni qabul qilmaydi. Shundan keyin O'g'uzxon u bilan birga yashamaydi, boshqa joyda yotadi, u bilan umuman so'zlashmaydi. Oradan vaqt o'tib, Qoraxon yana ukasi O'zxonning qizini O'g'uzxonga olib beradi. O'g'uzxon unga ham imonni taklif qiladi, lekin u qiz ham qabul qilmaydi. O'g'uzxon u bilan ham yashamaydi. Bir necha yil o'tib, O'g'uzxon ovdan qaytayotib, daryo bo'yida kir yuvib turgan ayollarni ko'radi. Ularning orasida O'zxonning qizi ham bor edi. O'g'uzxon yashirincha uni chetga chaqirib, ikkita xotini borligi, ular kofir, o'zi musulmonligi haqida gapirib, agar musulmonlikni qabul qilsa, uni xotin qilib olishini aytadi. Sen qaysi yo'lda bo'lsang, men ham shu yo'lda bo'laman, — deydi va Islomni qabul qiladi. O'g'uzxon bu xabarni otasiga aytadi. Qoraxon

katta to‘y qilib, O‘zxonning qizini O‘g‘uzxonga olib beradi. Qiz musulmon bo‘ladi va O‘g‘uzxon uni juda sevadi.

Yurishlari va janglari

O‘g‘uzxon Markaziy Osiyo va qo‘shni hududlarda o‘zining harbiy va siyosiy qobiliyatini namoyon qilgan. Uning yurishlari nafaqat hududlarni bosib olish, balki strategik va siyosiy nazoratni o‘rnatish maqsadiga qaratilgan edi.

1. Turon va Hindistonga yurishlari:

O‘g‘uzxon o‘z hokimiyatini mustahkamlab, turkiy va mo‘g‘ul qabilalarini yagona lashkar ostida birlashtirgach, dastlab Turon zaminiga yurish boshladi. Bu yurishlarning asosiy maqsadi elni yagona boshqaruvga bo‘ysundirish, tarqoqlikni yo‘qotish va markazlashgan hokimiyatni qaror toptirish edi. O‘g‘uzxon bu jarayonda faqat qurol kuchiga emas, balki siyosiy maslahatlarga, inoq el boshliqlari bilan kelishuvlarga ham tayanadi.

U Talos, Sayram va Toshkent atroflariga kelib, bu hududlarni qo‘lga kiritadi. Samarqand va Buxoro kabi yirik shaharlar esa ochiq jangdan ko‘ra qal‘alarga yashirinishni afzal ko‘radilar. O‘g‘uzxon bir qator strategik choralar orqali ularni bo‘ysundirib, shaharlarga dorug‘alar tayinlaydi. Bu bilan u nafaqat harbiy g‘alabaga, balki siyosiy boshqaruvni barqarorlashtirishga erishadi.

Shundan so‘ng O‘g‘uzxon o‘g‘illarini Turonning sharqiy va janubiy hududlariga, jumladan, Turkiston va Andijon tomonlariga yuboradi. Bu yurishlar muvaffaqiyatli yakunlanib, hududlar markaziy hokimiyatga bo‘ysundiriladi. Turon yurishlari O‘g‘uzxon davlatining siyosiy asosini mustahkamlab, ulkan hududda tinchlik va tartibni o‘rnatishga xizmat qiladi.

Keyingi bosqichda O‘g‘uzxon lashkarlari Hindiston tomon yo‘l oladi. Bu yurish murakkab tabiiy sharoitlarda kechadi: baland tog‘lar, sovuq qish, qalin qor va og‘ir yo‘llar lashkarning harakatini qiyinlashtiradi. Ayrim jangchilar yo‘lda halok bo‘ladi, ayrimlari esa orqada qolib ketadi. Aynan shu yurishlar chog‘ida qorlik (keyinchalik Qarluq) va xalaj urug‘larining kelib chiqishi bilan bog‘liq rivoyatlar shakllanadi. O‘g‘uzxon bu qiyinchiliklarga qaramay, lashkarni tashlab ketmaydi, hammasini qayta jamlab, Hind

zaminigacha yetib boradi. Hindiston yurishlari O'g'uzxonning sabr-toqati va harbiy irodasini to'la namoyon etgan yurishlar sifatida talqin qilinadi.

2. Eron, Shom va Misr yurishlari:

Turon va Hindiston yurishlaridan keyin O'g'uzxon bir muddat o'z yurtida turib, davlat ishlarini tartibga soladi. Shundan so'ng u Eron sari keng miqyosli yurish boshlashini e'lon qiladi. Bu yurish o'z davri uchun nihoyatda muhim bo'lib, Eron zaminida markaziy hokimiyat zaiflashgan, muluk ut-tavoyif – ya'ni har bir hudud alohida hukmdor qo'lida bo'lgan davrga to'g'ri keladi.

O'g'uzxon bu bo'shliqdan foydalanib, Xurosonni egallaydi, so'ngra Iroqi Ajam va Iroqi Arab tomon yuradi. Ayrim viloyatlar qattiq qarshilik ko'rsatsa, ayrimlari hech qanday urushsiz bo'ysunadi. O'g'uzxon har bir olingan shaharga hokimlar tayinlab, adolat asosida boshqaruvni yo'lga qo'yadi. Bu esa aholining ishonchini qozonishiga sabab bo'ladi.

Eron yurishlaridan keyin lashkar Ozarbayjon, Arman va Shom o'lkalariga yetib boradi. Bu yerlarda ham O'g'uzxon ba'zan kuch bilan, ba'zan esa ittifoq va bo'ysundirish yo'li bilan hukmronlik o'rnatadi. Shom yurishi chog'ida O'g'uzxon ramziy ahamiyatga ega voqeani amalga oshiradi: oltin yoy va uch o'q voqeasi yuz beradi. Bu hodisa keyinchalik o'g'uz qabilalarining bo'linishi va davlat tuzilishidagi ramziy asos bo'lib qoladi.

Yurishlarning cho'qqisi Misr zaminiga yetib borish bilan yakunlanadi. Misr o'sha davrda qadimiy sivilizatsiya va siyosiy markazlardan biri bo'lib, O'g'uzxonning u yergacha yetib borishi uning kuch-qudrati va siyosiy nufuzini butun Sharq va G'arbga namoyon etadi. Misr bilan bog'liq yurishlar O'g'uzxon davlatchiligining eng keng chegarasini ifodalaydi.

O'g'uzxonning sarkardalik siyosati

O'g'uzxonning sarkardalik siyosati harbiy kuch, siyosiy tafakkur va adolat tamoyillarining uyg'unlashuvi asosida shakllangan. U yurishlarni faqat hududlarni egallash yoki boylik orttirish vositasi sifatida emas, balki markazlashgan davlat barpo etish, el va qabilalarni yagona hokimiyat ostida birlashtirish vositasi deb qaradi. Shu

jihatdan O'g'uzxon harbiy yetakchidan ko'ra kengroq – davlat bunyodkori sifatida namoyon bo'ladi.

O'g'uzxon sarkardalik faoliyatida avvalo lashkar intizomiga alohida e'tibor qaratdi. Har bir yurishda lashkarning orqa qismini ham nazorat ostida tutib, adashgan, orqada qolgan yoki mashaqqatga duch kelgan jangchilarni tashlab ketmadi. Bu holat uning qo'shin boshqaruvida insoniylik va mas'uliyat tamoyillarini ustuvor qo'yganini ko'rsatadi. Aynan shu jihat O'g'uzxon lashkarining sadoqatli va mustahkam bo'lishiga sabab bo'lgan.

Siyosiy jihatdan O'g'uzxon "urush va sulh" muvozanatini saqlay olgan sarkarda edi. Qarshilik ko'rsatgan hududlar kuch bilan bo'ysundirilgan bo'lsa, itoat etgan yurtlar urushsiz o'z haftasiga kiritilgan. Olingan viloyatlarga dorug'a va hokimlar tayinlab, mahalliy boshqaruvni saqlab qolishi uning uzoqni ko'ra bilgan davlat arbobi ekanini anglatadi. Bu siyosat aholining noroziligini kamaytirib, davlat barqarorligini mustahkamladi.

O'g'uzxonning sarkardalik siyosatidagi yana bir muhim jihat – ramziy va mafkuraviy boshqaruvdir. Oltin yoy va uch o'q voqeasi orqali u hukmronlik tizimini ramzlar asosida mustahkamlab, kelajak avlod hukmdorlari uchun aniq siyosiy-ma'naviy yo'l belgilab berdi. Bu hodisa davlat tuzilishida kuch va birlik g'oyasining timsoliga aylandi.

Xulosa

O'g'uzxonning hayoti va yurishlari tarixda buyuk sarkarda va davlat arbobi sifatida qadrlanadi. U bolalikdan mo'jizaviy belgilar bilan yetishgan, o'z otini va shaxsiyligini tanlagan, shuningdek, diniy va ma'naviy qadriyatlarni qadrlagan. Xotin olish orqali u siyosiy va ijtimoiy aloqalarni mustahkamladi, shuningdek, davlat ichida barqarorlikni ta'minladi.

Yurishlari esa uning harbiy va strategik qobiliyatini namoyon etdi. O'g'uzxon nafaqat hududlarni egalladi, balki ularning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimini tashkil etdi, dushmanlarni yo'q qildi, do'stlarni qo'lladi va xalqini tinchlikka undadi. Shu tariqa, u o'z davrining eng nufuzli sarkardalaridan biriga aylandi. O'g'uzxon yurishlari va boshqaruvi

orqali nafaqat hududlarni kengaytirdi, balki o‘z nomini tarix sahifalariga abadiy yozdirgan buyuk shaxs sifatida qolgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abulg‘oziy. Shajarayi turk. Toshkent: Cho‘lpon - 1992.
2. Xudoynazarov. H. Abulg‘oziy Bahodirxon tarixchi va adib. T: O‘zbekiston -1994.
3. Quranboyeva S.M. Abulg‘oziy Bahodirxon ilmiy faoliyatining o‘rganilishi.
4. Xo‘jayev, N. “Mo‘g‘ul va turkiy qabilalarning etnogenezi masalasiga doir”. – O‘zbek tili va adabiyoti, 2010, №3.
5. Abulg‘oziy. Shajarayi tarokima. T.: 1995.3 .O‘zbek adabiyoti tarixi. 5 jildlik. 4-jild. T.: 1978.4
6. Xudoyberdiyev H. Abulg‘oziy. T.: 2004.6.I.
7. Adizova. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. O‘quv qo‘llanma. T.: 2009
8. Karimov, Sh. “Abulg‘oziy Bahodirxonning ‘Shajarayi turk’ asari va uning tarixiy ahamiyati”. – Sharqshunoslik, 2015, №2.